

Аннотація

В статье проанализированы разные аспекты земледелия и особенности его презентации на лексическом уровне в текстах колядок и щедривок. Соответствующие лексемы поданы в пределах девяти тематических групп. В каждой группе определены слова-доминанты. Замечены единичные варианты употребления слов. Подан анализ общих особенностей употребления лексем на обозначение земледелия.

Ключевые слова: зимний календарно-обрядовый фольклор, колядки, щедривки, земледелие, лексема, злаковые (зерновые) культуры.

Boychuk O. A. Vocabulary to describe grain-growing reality: specifics of using them in Christmas carols and shchedrivkas.

Summary

Christmas carols and shchedrivkas are winter ceremonial songs which today are executed in the period from Christmas to Epiphany. But there are only a few winter motives in the lyrics. The main theme is spring: treatment of earths (ploughing, sowing), harvesting, and other farm goods. A vocabulary which marks grain-growing realities is analysed in the article, in an aspect of Christmas carols and shchedrivkas, which was not studied to this day. Therefore we consider the research theme actual.

The task of the article: in the lyrics of christmas carols and shchedrivkas define lexemes, which are related to agriculture; group the proper vocabulary within the thematic groups; to define dominant lexemes; mark the general specifics of word usage.

The conducted research shows that at the moment of creating christmas carols and shchedrivkas, agriculture was an inevitable part of life and activity of our ancestors, as the vocabulary of the proper terms is widely presented in christmas carols and shchedrivkas. The worked out material is grouped within the limits of nine thematic groups: prepared lands, farm storage and processing, farm inventory, methods of drafting and maintenance of grain-growing, products from dough, foods and drinks, persons who take part in harvesting. Within every group the dominant words were determined. It is noticed that «wheat» is the most used term. Other widely used lexemes are: «plow», «field», «rye» e.t.c. Single term-uses are noticed. The biggest amount of lexemes is found in the names of dough-products.

Prospect of the research – explore lexemes that indicate other types of business. Identify common characteristics of Ukrainian management

Key words: winter calendar-ceremonial folk-lore, christmas carols, shchedrivkas, agriculture, lexeme, cereal (grain-growing) cultures.

УДК 81'373.2: 81'42

Бондар Н. В. ,

аспірант кафедри української мови

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

E-mail: natalija-bondar@rambler.ru

«ЩО Ж ТАМ, ПІД ОДВІЧНОЮ КУХВАЙКОЮ?...» (ЕСТЕМАТОНІМИ ТА СЕЛЯНСЬКИЙ КОЛОРИТ У МОВОПРОСТОРАХ БРАТІВ ТЮТЮННИКІВ)

Стаття розкриває особливості вербалізації та семантичного наповнення субфрейму «одяг селянина» в художній мові братів Тютюнників; актуалізує лінгвокультурний аспект естематонімічних реалій, що яскраво увиразнюють життя українського селянина, його культуру, історію, світогляд. Звернено увагу на власне полтавські інтерпретаційні форманти субфрейму.

Ключові слова: естематонім, концепт, культурема, ментальність, субфрейм.

«Сидять діди, – філософи правічні –

В калошах, в куфайках – боги сидять»

Н. Баклай

Національною ознакою кожного народу є його мова, яка акумулює в собі культуру своїх носіїв, їх історію, психологію, звичаї, релігію, менталітет. Тому цілком слушно зауважував Е. Сепір, що лексика є «надзвичайно чутливим показником культури народу» [11, с. 243]. Навіть елементарні, здавалося б на перший погляд, номени на позначення звичайних буденних речей визначають історико-культурну свідомість тієї чи іншої нації. Щоб це проілюструвати, досить навести лексичний ряд: *вишиванка, плахта, крайка, вінок, очіпок* та ін., де номени одягу є не просто лексемами-знаками, а етнокультурними концептами української ментальності. Крім того, естематоніми («найменування одягу» [2, с. 140], супроводжуючи життя людини від народження до смерті, маркують різноманітні антропологічні характеристики, «висвічують» соціальний статус носія, гендерну належність і, що не

менш важливо, оприявнюють різноманітні поняття духовності. Цим, мабуть, і зумовлена зацікавленість науковців цією групою лексики. Із точки зору походження назв одягу та взуття, естематоніми вивчала Г. В. Войтів [4], особливості їхньої діалектної стратифікації – Г. І. Гримашевич [5], Н. Б. Клименко [7], О. М. Никончук [9], Л. Г. Пономар [10], їхній функціонально-стильовий аспект у сучасній українській мові досліджувала Г. В. Хмара [14].

Як зауважують укладачі етнографічного довідника «Українська минувшина», «найстійкішим щодо збереження традицій був одяг сільського населення» [12, с. 111], номени на позначення якого (структуранти посесивного субфрейму фрейму «селянин» у мовотворчості братів Тютюнників) і стали **предметом** нашої розвідки. Тож **мета** дослідження – виявити фрейм-елементи субфрейму «одяг селянина» у мовопросторі Тютюнників, дослідити семантику і на цій основі з'ясувати національну специфіку естематонімів як своєрідного модусу інтенції письменників, а також зафіксувати структуру комплексу костюма українського селянина саме полтавського ареалу, що протягом не одного десятиліття істотно змінилася у силу об'єктивних причин: зникнення реалій із ужитку, заміни їх іншими, а відповідно, переходу деяких лексем до пасивного словника.

У зв'язку з цим визначимо основні **завдання**, що полягають в аналізі:

- лексичних одиниць, що представляють естематонімічні фрейм-елементи;
- асоціативних моделей, композитом яких виступають назви одягу та взуття;
- ідіолектного та лексико-семантичного наповнення зазначених структур;
- спільних та відмінних рис у презентації субфрейму «одяг селянина» у літературно-художніх дискурсах братів Тютюнників.

Зважаючи на те, що знаковий зміст лексеми *одяг* науковці тлумачать, як «сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло» [13, с. 663], а тіло детермінується, як «організм людини загалом з його зовнішніми і внутрішніми проявами» [13, с. 1249], то цілком логічним є розгляд номенів взуття у межах естематонімів.

Так, у мовотворчості Тютюнників фіксуємо 122 естематоніми, які можна класифікувати за основним призначенням, а також статтю носія (що уможливується лише подекуди):

1) естематоніми - загальні назви: *лахміття, лахманина, шмаття, рам'я, роба, одержинка, вдягачка, шматурина*;

2) назви верхнього одягу: а) номени теплого одягу: *бурка, ватянка, зіпун, куртина, куртка, куцина, лапсердак, макінтош, малахай, пальто, плюшка, пуховка, сардачина, свита, халмида, фуфайка (кухвайка)*; власне чоловічого: *бекеша, бешимет, болонья, бушилат, діжурка, кобеняк, кожанка, кожух, сіряк (сірячина), тужурка, чумарка (чумарчина), шинель*; власне жіночого: *жупанчина, кацавейка, кожушок*;

б) номени легкого одягу: *піджак, светр*; власне чоловічого: *гімнастьорка, мундир, шпик*; власне жіночого: *блузка, жакетик, жилетка (камізелька), керсетка, кофта, плаття, «шарахан»*;

3) назви поясного одягу: чоловічого: *галіфе, очкур, портупея, ремінь (ременяка, ремінний пояс), шаровари, штани*; жіночого: *крайка з балабонами, плахта, спідниця, фартух*;

4) назви спіднього (натільного) одягу: *білизна, сорочка*; власне чоловічого: *майка, підштанники*; власне жіночого: *ліфчик*; дитячого: *крижмо, пелюшки, сповивачка*;

5) назви головних уборів: чоловічих: *башилик, бриль, будьонівка, капелюх, картуз, каска, кашкет, кепка, кубанка, малахай, тюбетейка, циліндр, шапка (шапка-плетьонка, шапка-вушанка, заяча, смушева)*; жіночих: *вінок, кісники, косинка, напиначка, платок, стрічки (стьожки), фата, хустка, шаль*;

б) назви елементів, деталей одягу: *комір, манишка, петлі, пола (пілка), рукав, барки, гаплики, цурки, канти, лампаси («ланпаси»), шиворот, устілки, онучі, смушок, холоша, хусточка, шманделок, поворозка, розпірка*;

7) номени аксесуарів: *дукачі, намисто, серезки*;

8) назви взуття: *балетки, босоніжки, ботинки, бурки, валянки, калоші, капці, постолы, тапочки, черевики, чоботи (дранки, бухалки, витяжки, ялові, юхтові (пришиви), хромові, кирзові, гумові, шапові), шльопанці.*

Гендерна уніфікація номенів одягу оприявнює ідентифікаційний субфрейм фрейму «селянин» («ID–індивід / вид є CL–класифікатор: вид / рід»), актуалізований концептами «жінка-селянка», «чоловік-селянин». Однак варто зауважити, що у мовопросторі Григора більшість естематонімів утрачають свою гендерну знаковість у силу об'єктивних причин, продукованих важкою дійсністю повоєнних років, актуалізованих письменником: *«Їгорко, запнутий під шапку старою материною хусткою, в сірій шинелі, підперезаний брезентовою ременякою, припав до шибки»* (Гр. Тютюнник, «Смерть кавалера»); *«Школярка, – подумав, – а вже, мабуть, заміжня. І одяга – чоловікова...»* (Гр. Тютюнник, «Холодна м'ята»).

Зауважимо, що серед номенів одягу, зафіксованих у мікротекстах Тютюнників, лише незначна кількість лексем на позначення дитячого одягу (*пелюшки, сповивачка, крижмо*). Це явище не випадкове, оскільки, **«вукраїнців не було дитячого одягу»** такого: він відрізнявся від дорослого лише розмірами [12, с. 136]. Тому концепт «дитина» актуалізується також і різноманітними демінутивними утвореннями, афектонімами: *сорочечка, штаниці* (хлопчик), *платтячко, хусточка* (дівчинка): *«штаниці та сорочечка хлопця-підлітка, голубеньке платтячко дівчинки»* (Г. Тютюнник, «Вир»).

Серед лексичних одиниць, що презентують естематонімічні фрейм-елементи, є номени культурно марковані, етноспецифічні: *вінок, жупан, кісники, крайка, кожух, крижмо, намітка, очіпок, плахта, вишита сорочка, свита, хустка*, які актуалізують концепт «Україна» (локативний субфрейм «селянин існує там-місце»). Мовопростір Тютюнників презентує і власне полтавські, автентичні вербалізми естематонічного коду: *витяжки* – «чоботи, в яких передки й халяви викроюються з одного суцільного шматка шкіри» [3, с. 21]; *гаплик* – «крючок для застєгування одяжі» [3, с. 23]; *кобеняк* – «теплий, верхній одяг з накидкою на голову від холоду та дощу» [3, с. 46]; *куцина* – «верхній, недовгий одяг» [3, с. 52]; *пілка* – «пола, шматок матерії» [3, с. 73], *цурки* – «дерев'яні коротенькі колодочки, що пришиваються до верхнього одягу як пуговиці» [3, с. 101]. Деякі номени не зафіксовані у СУМ та Словнику полтавських говорів. У Тютюнниківському метатексті вони відбивають власне регіональні, шилівські мовленнєві особливості: *дранки* – міцно сплетені чоботи з липової кори, які не пропускали вологи (драли кору (від чого, мабуть, і походить назва) молодої липи, що сама розпадалася на шари, які підсушували і плели взуття); *сповивачка* – те ж саме, що і пелюшки; *шапка-плетьонка* – вид закритої шапки із прорізами для очей, носа і рота; *шманделок* – клапот, шматок; *бурки* – тепле зимове взуття із сукна: *«суконні «бурки», обклеєні гумою»* (Г. Тютюнник, «Вир»).

Варто зазначити, що деякі архаїчні номінативи не відійшли до пасивної лексики, а унаслідок деяких змін у семантичній структурі отримали нове функціональне навантаження. Так, естематонім *лапсердак*, первинне значення якого – «старовинний довгий верхній одяг польських і галицьких євреїв» [13, IV, с. 449], у мовотворчості Григора оприявнює зовсім іншу семантему: «іронічна назва верхнього одягу», «поганий, старий одяг», і до сьогодні актуалізовану у шилівській говірці: *«Стягай лишень свій лапсердак та сідай до гарбузянки»* (Гр. Тютюнник, «Облога»); *«Снимай-ка свой лапсердак и сорочку, послушаем твою калиновую душу»* (Гр. Тютюнник, «Житіє Артема Безвіконного»).

Концепт «бідність» є одним із визначальних структурантів фрейму «селянин». Мабуть, у цьому – певний фатум, усталена віками закономірність, що *дрантя* і *селянин* є невід'ємними поняттями: *«– Ні, синок, – сказав, – куди ж воно... Це як селянинові, то і в такому личило б вигін перескочити»* (Гр. Тютюнник, «Син приїхав»). Як не парадоксально, але незважаючи на тяжку, виснажливу щоденну працю *селянина*, йому не вдавалось, та що там критися, і сьогодні не вдається здерти із себе «кухвайку», бо завжди знайдуться ті, які, як писав Григор, не спитають, чому на *селянинові* «такі старі куфайка й чоботи, а спитають, що в кишенях» (Гр. Тютюнник, «День мій суботній»), а потім, за образним висловом Григорія, *«за штани і в конверт»* (Г. Тютюнник, «Вир»). Досить

проаналізувати творчість Тютюнників, щоб побачити причину цьому. Часовий проміжок, зафіксований письменниками, охоплює передвоєнні роки, війну, складну добу повоєння, більш-менш стабільні 60-ті, однак атрибутивні характеристики естематонімічної картини особливого впливу доби не зазнала, про що свідчить навіть низка загальних назв на позначення одягу селянина: *лахміття, шмаття, рам'я, одешинка, шматурина*. Концепт «бідність» як був найпрезентабельнішим щодо одягу селянина у передвоєнні роки, актуалізований у мовотворчості Григорія пропозиціями: *виліяла, як старе морське вітрило, сорочка; полатані чорні штани; босі ноги; латана чумарочка, смушева шапка, міллю побита, чоботи юхтові – пришиви, незавидна одежа, бідна; латки на колінах; подертий кожух; зодягатися бідно, як бог пошле, тобто «вдягачка звичайна, селянам до неї не звикати»* (Гр. Тютюнник, «Три зозулі з поклоном»), так і не втратив своєї актуальності щодо життя села і в подальші часові проміжки.

Елементи одягу селянина умовопросторі Григорія не випадково представлені афектонімами: *костюмчик, штаненята, сорочина, хусточки*. Цим автор ніби наголошує на «незавидному» матеріальному становищі селян. Атрибутиви: *одягнені скромніше; сорочина, не дивлячись на страшну спеку, застебнута на всі гудзики* актуалізують таку рису вихідців із села, як скромність. Селянська свідомість більш закорінена у ґрунт прадавніх устоїв і традицій. Яскравим підтвердженням цього є концепт «хустка». За українською традицією, жінка щодня мала бути з покритою головою, чим нехтують міські представниці – *«стрижені і в завивках»*. Таким чином, названі естематоніми актуалізують квалітативний субфрейм предметного фрейму «селянин є такий», фрейм-елементами якого є концепти «бідність», «скромність», «традиційність».

Культуральні виміри естематонімів яскраво експлікують традиційно-звичаєві устої селянина, оскільки саме в контекстах обрядових дій міститься певний набір символів – кодів переосмисленого етносом довкілля. Обрядова символіка естематонімів – ознака, що відбиває ореол духовних традицій народу, його світогляд. Серед експлікантів, які мають яскраво виражену сакральну символіку, у мовосвіті Тютюнників трапляються такі естематоніми: *вінок, крижмо, квітка, хустка, фата, вишита сорочка*.

Спершу розглянемо естематонім *крижмо*, відштовхуючись від того, що саме воно в естематонімічному коді української ментальності є символом початку чистого, праведного життя людини. Знаковий зміст номінативи науковці окреслюють, як «біла тканина, у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення; також полотно або інша тканина (зазвичай біла) як подарунок новонародженому від хрещеної матері; символізує чисте, праведне життя» [6, с. 315]: «– *Крижмо є? (...) – Є, отче, є, – покvapливо одказала Дзякунка й вийняла з кошика сувійчик ситцю. (...) Борько, голенький, загорнутий лише в ситець – «крижмо», вп'явся опуклими оченятами в лампадку»* (Гр. Тютюнник, «Син приїхав»). Таким чином, символізуючи початок праведного життя, естематонім оприявнює і таку рису селянина, як набожність. Віра у надприродне у мовопросторі Григора актуалізується й естематонімом *взуття*, а точніше – його відсутністю: *«Та не бійся, як умру (...) А на ноги, скажи, бабі нічого не треба: там стерні немає...»* (Гр. Тютюнник, «Облога»). У цьому мікротексті відбито давні вірування українців у краще потойбічне життя. Спираючись на Тютюнниківський метатекст, зауважили, що, поряд із твердою вірою в бога, у свідомості українського селянина чільне місце посідає і забобонність. Яскравим виразником цього є концепт «хустка (платок)», знаковий зміст якого науковці визначають, як «поширене в Україні традиційне квадратне платове вбрання для голови; 2) атрибут весільної обрядодії – заручин; у самому весільному обряді – атрибут заміжньої жінки» [6, с. 626–627]. *Хустка*, як було вже зазначено, має гендерну знаковість, актуалізуючи, передовсім, концепт «жінка». Це важливий ритуальний атрибут в етносвідомості нашого народу. У поєднанні з атрибутивом-кваліфікатором *чорна* концепт експлікує у таку антропологічну характеристику, як скорбота, жалоба: *«І тут взялася звідкись мама – в чорній, напущеній на лоба хустці й з жовтими розпущеними косами на грудях»* (Гр. Тютюнник, «Облога»). Однак аналізований естематонім, окрім негативного маркування, в етносвідомості українства має і світлу, позитивну конотацію. Так, у весільному обряді *хустка* символізує жіноче щастя і міцне

кохання. За допомогою цього атрибуту наречена навек прив'язує до себе свого обранця: «– Кхи, а чого це ти, Катрю, не перев'язала молодого хусткою? Хіба ти не хочеш прив'язати його до свого серця» (Гр. Тютюнник, «Одавали Катрю»). Актуалізація концепту «кохання» аналізованим нами естематонімом зовсім не випадкова і є глибоко закоріненою у минуле. Ще в добу козаччини існував звичай, коли кожна дівчина дарувала вишиту хустку своєму нареченому, що символізувала вірну любов. Зауважимо, що в цьому контексті лексема *хустка* вживається на позначення естематонімічної деталі, атрибуту одягу. Українці здавна вірили, що речі, виготовлені власними руками, володіють особливою магічною силою. Мабуть, звідти і бере свої першопочатки сакральна символіка *хусточки* як подарунка, що актуалізує перші, знову ж таки зауважимо, дівочі почуття. Саме до такої когнітивної ознаки неодноразово зверталися як Григорій, так і Григір: «Настя вбгала йому в долоню напахчену дешевими духами хусточку з двома літерами, вишитими зеленою ниткою: Н+П. Любила ж, видно...» (Гр. Тютюнник, «Син приїхав»); «хусточка, обшита по краях червоною заплоччю, в кутику два кетяги червоної калини і під ними дві літери «Т. О.» (Г. Тютюнник, «Вир»).

У мовосвіті Григора згадується і такий актуалізатор ритуальних естематонімів, як *фата*, що у весільному обряді символізує дівочу цноту і чистоту: «Справжнє весілля справили, тільки вночі: фата, вінок, у молодого квітка» (Гр. Тютюнник, «Облога»). У ритуальному вбранні українців *фата* з'явилася наприкінці ХІХ століття [8, с. 137], а на початку ХХ століття, як зауважувала Т. Агафонова, була єдиним компонентом одягу, що вирізняла одяг молоді з-поміж просто святкового [1, с. 269]. М. Маєрчик зазначала, що цей естематонім залишився «єдиною формою головного убору молоді, витіснивши всі традиційні форми» та «перейнявши ознаки весільної намітки з віночком» [8, с. 137]. Однак можемо дещо не погодитися з цією думкою, оскільки *весільний віночок* як символ кохання, шлюбу, оберегу у поєднанні з фатою і до нашого часу подекуди залишається традиційною формою головного убору молоді. Різниця лише в тому, що раніше такий *вінок* плели з барвінку та інших живих квітів, згодом його витіснив практичніший, штучний *віночок*: «Далі у плетеному кошику височіє гірка ніжно-срібних, з воском, віночків. Се нареченим, що ждуть весілля» (Гр. Тютюнник, «Шахтарська зоря»); «на ліжку було розкладено біле як сніг плаття молоді, фату, прозора-матову, як березова гілка в інеї, вінок і новенькі білі черевички» (Гр. Тютюнник, «Одавали Катрю»).

У мовопросторі Григора зустрічаємо і такий естематонімічний знак, як *квітка* нареченого – елемент весільного вбрання молодого, «червона стрічка з барвінком, яку пришивають до шапки на весіллі нареченому і боярам під супровід весільних пісень» [6, с. 280]: «Справжнє весілля справили, тільки вночі: фата, вінок, у молодого квітка» (Гр. Тютюнник, «Облога»). У основі цього, мабуть, – давній звичай заручин, коли засватані дівчина і хлопець отримували: наречений – барвінкову квітку, наречена – червону стрічку у коси. *Квітка* у мовопросторі Григора актуалізує таку рису селянина, як традиційність, який, на протигагу містянину, ревно ставить до прадавніх звичаїв, ментальної атрибутики: «Котрий же з них молодий? – зашушукалися в натовпі, пхаючись один поперед одного та стаючи навипиньки. – Ні квітки немає, нічого...» (Гр. Тютюнник, «Одавали Катрю»).

Символічне значення *оберегу* оприявнює естематонім *крайка* – «жіночий пояс із грубої (перев. вовняної) кольорової пряжі (як предмет українського національного одягу)» [6, с. 313]: «А щось не по його – знову пхенькав і всім тілом вив'юнювався із бабиних пут, якими було його закручено поверх пелюшок – бабиною крайкою» (Г. Тютюнник, «Вир»).

Велика кількість метафорично мотивованих лексем пов'язується з використанням бази концептосфери «естематоніми», детальне висвітлення якої стане завданням майбутньої розвідки.

Отже, аналіз мікротекстів письменників оприявнив складну побудову субфрейму «одяг селянина». Серед лексичних одиниць, що представляють естематонімічні фрейм-елементи, є номени, культурно марковані, етноспецифічні: *вінок, жупан, кісники, крайка, кожух, крижмо, намітка, очіпок, плахта, вишита сорочка, свита, хустка*, і власне полтавські, автентичні вербалізми естематонімічного коду: *бурки, витяжки, гаплик, drankи, кобеняк, куцина, пілка, сповивачка, цурки*. Цікавою у мовопросторі Тютюнників є естематонімічна метафорична модель, більш детальне висвітлення якої, разом із аналізом індивідуально-авторських розумінформантів субфрейму «одяг

селянина», стане завданням нашої наступної розвідки. Таким чином, численні естематоніми у мовотворчості Тютюнників – це не просто яскрава експлікація укладу села. Вони, становлячи собою містку нішу ціннісних орієнтирів, історії не лише Полтавського регіону, а й усього українського народу, допомагають глибше зануритися у таїну національного характеру і ментальної свідомості, ціннісними домінантами яких є, як потверджують мовопростори Тютюнників, працелюбність, скромність, невибагливість, набожність, совість. І, мабуть, певний фатум, якась нашішка долі, що ці кращі загальнолюдські якості криються, у чому і полягає увесь оксюморон, за непримітним лахміттям:

*Так ведеться давно, ще з глибини віків,
Вже не скластись інакше мозайці:
БЕЗЧЕСТЯ шикує у лоску шовків,
А СОВІСТЬ мовчить у кухвайці.
Фатум долі страхає, зовсім не втіша,
Не забути б усім нам одного:
Дарма, в які шати одіта душа,
Якщо вона – з тилу самого...*

Список використаної літератури

1. Агафонова Т. Одежда украинцев в свадебной обрядности (конец XIX – первая половина XX века) / Т. Агафонова // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. – Одеса: Друк, 2002. – С. 269–271.
2. Бобунов А. М. Сопоставительный анализ наименований одежды в английском и русском песенном фольклоре / А. М. Бобунов // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 2. – Воронеж, 2011. – С. 140–143.
3. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів / В. С. Ващенко. – Х.: Вид-во Харк.ун-ту, 1960. – 107 с.
4. Войтів Г. В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV–XVIII ст.: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Г. В. Войтів. – Львів, 1995. – 209 с.
5. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок / Г. І. Гримашевич. – Житомир, 2002. – 184 с.
6. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
7. Клименко Н. Б. Назви одягу в східноstepових говірках Донеччини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Н. Б. Клименко. – Донецьк, 2001. – 354 с.
8. Маєрчик М. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу / М. Маєрчик. – К.: Критика, 2011. – С. 137–210.
9. Никончук М. В. Назви одягу та взуття правобережного Полісся / М. В. Никончук, О. М. Никончук. – Житомир, 1998. – 230 с.
10. Пономар Л. Г. Назви одягу Західного Полісся / Л. Г. Пономар. – К., 1997. – 182 с.
11. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М., 1993. – 428 с.
12. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К.: Либідь, 1993. – 256 с.
13. Словник української мови: [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
14. Хмара Г. В. Типи номінування одягу і взуття в сучасній українській мові (функціонально-стильовий аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Г. В. Хмара. – Х., 2006. – 285 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Тютюнник Гр. М. Твори. Книга 1: Оповідання / Григорій Михайлович Тютюнник. – К.: Молодь, 1984. – 328 с.
2. Тютюнник Гр. М. Твори. Книга 2: Повісті / Григорій Михайлович Тютюнник. – К.: Молодь, 1985. – 328 с.
3. Тютюнник Гр. М. Вир / Григорій Михайлович Тютюнник. – К.: Радянська школа, 1990. – 512 с.

Бондарь Н. В. «Что же там, под вечной кухвайкою?..» (эстематонимы и крестьянский колорит языковых пространств братьев Тютюнников).

Аннотация

Статья раскрывает особенности вербализации и семантического наполнения субфрейма «одежда крестьянина» в художественном языке братьев Тютюнников; актуализирует лингвокультурный аспект эстематонимичных реалий, ярко подчеркивает жизнь украинского крестьянина, его культуру, историю, мировоззрение. Обращено внимание на полтавские интерпретационные форманты субфрейма.

Ключевые слова: эстематоним, концепт, культура, ментальность, субфрейм.

Bondar N. V. «What is under the original kohviku?...» (Estimatonim and peasant flavor in brother's Tiutiunnyks' speech).

Summary

This article shows the main peculiarities of expression and semantic content of subframe «peasant's clothes» in brother's Tiutiunnyks' speech. The purpose of the study is to investigate the semantics, to find out national specificities estimatonims, to record the structure of the Ukrainian «peasant's» costume (especially in Poltava region). According to this, it is possible to determine the main tasks – analysis of lexical units representing estimatonim frame elements; associative models with the names of clothes and shoes; the lexico-semantic content of these structures.

As a result of the analysis we have revealed the main complex construction of subframe «peasant's clothes». There are different ethnographic names of Poltava region among the lexical units, which are representing estimatonim frame elements.

Many estimatonim in Tiutiunnyks' speech is not just a vivid expression of «village's» life. It also expresses the main spiritual values and the history of the Poltava region, Ukrainian people. The main dominants of these values are: hard work, «modesty», «humility», «piety», «conscience» etc. Analysis of estimately metaphorical models is the prospect of further research.

Key words: *estimatonim, concept, kulturema, mentality, subfram.*

УДК 81'44

Буряк В. В.,

аспірант кафедри загального мовознавства

Львівського національного університету імені Івана Франка

E-mail: vira.burak@ukr.net

ЗІСТАВЛЕННЯ НОМЕНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЧОЛОВІКА У ПРОЦЕСІ УЗАКОНЕННЯ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

У статті проведено контрастивний аналіз номенів чоловіка у процесі узаконення шлюбних стосунків в українській та польській мовах. Враховано особливості контрастивного аналізу номінацій динамічного денотата. Обґрунтовано тезу про неналежність номінацій денотата у нових часо-просторових ситуаціях до розряду синонімів.

Ключові слова: *контрастивна семантика, синонімія, динамічний денотат, номінація, міжмовні лексичні відповідники, мовна картина світу.*

Дослідження людини крізь призму мови – одне із найцікавіших та водночас найскладніших завдань лінгвістики ХХІ століття. Найважче піддається спостереженню й аналізу динамічність психіки, що зумовлює нестабільність системи координат «Людина – Світ». Скільки мов – стільки способів бачення світу, стільки відмінних систем координат, які перебувають у постійному русі, проте зберігають стан хиткої рівноваги. Сучасність охоплена глобалізаційними процесами, тому саме зараз надзвичайно важливо зберегти риси культурної ідентичності. Завдяки засвоєнню здобутків порівняльно-історичного, типологічного, структурного та когнітивного мовознавства стало можливим вивчення мов у зіставному аспекті. Лексика якнайкраще реагує на динаміку позамовної дійсності і відбиває на знаковому рівні етноспецифічне світосприйняття. Проблема міжмовних лексичних відповідників займає важливе місце серед актуальних питань зіставної семантики. Існує чимало підходів до її вирішення, розроблених у межах теорії перекладу [22], лексикографії [26; 30] та контрастивної лінгвістики [17; 28]. На сьогодні відомо три параметри зіставного дослідження лексичної семантики: семасіологічний, ономасіологічний та прагматичний. З метою встановлення культурноспецифічних компонентів значення найефективнішим постає семасіологічний параметр. Результатом багатолітньої праці колективу мовознавців під керівництвом І. А. Стерніна стало створення механізму виокремлення культурних конотацій у семантичних структурах лексем контрастивної пари [28, с. 54] Розв'язання проблеми культурної еквівалентності міжмовних відповідників у такий спосіб значно підвищило адекватність перекладацької діяльності, вплинуло на якість укладання лексикографічних джерел та стало базою для зіставних лінгвістичних досліджень. Проте залишається багато питань, які потребують уточнення. У першу чергу це стосується